

פרק 1

גדת הנהר

1 [בתרגום אופק נקרא החפרפר "חולד", אף שהחולד (mole rat) אינו חי באנגליה. קנת גרהם מספר על חפרפרת (mole) - חיה המשתייכת למשפחות מכרסמים אחרת. (הערות המתרגם יובאו מכאן ואילך בסוגריים מרובעים. כל ההערות האחרות מקורן במהדורה המוערת של הוצאת נורטון).]

כמו החפרפר קצר-הראייה, גם אלסטר, בנם של קנת ואֶלְסֶפֶת גרהם, סבל מבעיות ראייה: בעינו האחת לקה בעכירות מולדת קשה, ובשנייה מרוחק־ראייה, והוא הרכיב משקפיים כבר מגיל שנה וחצי.

2 אין לחפרפר משרת או אישה שיבצעו עבורו את ניקיון האביב. גבר אמיד יותר, כמו הסופר גרהם עצמו, למשל, היה בוודאי משלם למישהו שיסייד עבורו את הבית. השאלה מי עובד ומי אינו עובד **בהרוח בערבי הנחל** משקפת את המבנה המעמדי (הקיים והמשתנה) באנגליה של 1908 - שנת צאתו לאור של הספר. [באותו הקשר משתעשע ג'רום ק' ג'רום עם גיבורו ההיפוכונדר של **שלושה בסירה אחת**, רווק

כל אותו בוקר טרח ועמל החפרפר¹ על ניקיון האביב של מעונו הקטן.² תחילה במטאטאים, ואז במטליות אבק; ואז על סולמות ושרפרפים וכיסאות, עם מברשת ודלי סיד; עד שגרונו ועיניו מלאו אבק, ונתזי סיד נימרו את פרוותו השחורה, וגבו דאב וזרועותיו עייפו. אביב התנועע באוויר שֶׁמֶעַל ובארמה שמתחתיו וסביבו, ופעפע אפילו לביתו הקטן, החשוך והדל, כשהוא נושא עמו רוח של אי־נחת ושל כמיהה שמימית.³ אין פלא אפוא שפתאום השליך את מברשתו ארצה, אמר "אוף!" ו"נו באמת!" וגם "יוצא מהאף כבר, ניקיון האביב!" ודהר החוצה מבלי שיתעכב אפילו ללבוש את מעילו. משהו שם למעלה קרא לו בתוקף, והוא כיוון את פעמיו אל המנהרה התלולה והקצרה שהייתה, לדידו, כשביל הכרכרות

המחוצץ שבבעלות חיות המתגוררות קרוב יותר לאור ולאוויר. על כן גֵרד וגֵרף וגֵרר וגילח, ואז גילח שוב וגֵרר וגֵרף וגֵרד, 4 אימץ את כפותיו הקטנות והמהם לעצמו, "מלמטה עד למעלה! מלמטה עד למעלה!" עד שלבסוף, הופ! בקע חרטומו אל אור השמש והוא מצא את עצמו מתגלגל בעשב החם של אהו רחב ידיים.

"איזה יופי!" אמר לעצמו. "יותר טוב מלסייד!" חום השמש היכה בפרוותו, משבים רכים לטפו את מצחו המלוהט, ולאחר הבידוד המרותף שבו חי זמן רב כל-כך, שירת הציפורים השמחות הכתה באוזניו הקהות כמעט כצעקה. הוא זינק באחת על כל ארבעותיו

בשמחת חיים ובעונג של אביב

בלא ניקיון, ועשה את דרכו

על פני האחו עד שהגיע

למשוכה בקצהו השני. 5

"רגע, רגע!" אמר ארנבון

מזדקן שעמד בפרצה.

"שישה פני על זכות

המעבר בדרך פרטית!"

ויקטוריאני טיפוסי שקורא לקסיקון מחלות ומגלה שהוא חולה בכולן - פרט לבורסיטיס, "ברכי עוזרת בית", מחלה הנגרמת מעמידה ממושכת על הברכיים, שרק נשים חלו בה כי רק הן עסקו בניקיון.

בסיפור "הרפתקתו של בֵּרטי"

שכתב גרהם עבור "המגזין

הספרותי" שהוציאו בנו בן ה־8

ואומנתו נעמי סְטוּט מדי חודש

בחודשו מִפְּבְּרואר 1908 ועד

פברואר 1909, הייתה למר חֲפֵרֶר

גם מרת חֲפֵרֶרֶת. אבל בניסיון

להותיר את הרוח בערבי הנחל

"נקי מהתנגשות המינים" - כפי

שכתב עלון פרסום לקראת

צאתו - בחר גרהם שלא להשיא

אף אחד משוכני הנהר שלו.

3 כמיהתו של חֲפֵרֶר לאביב

משקפת את רצונו של גרהם

עצמו לברוח ממשרתו הבכירה

והמשמימה בלונדון, כמוזכר

הבנק המרכזי של אנגליה. את

ימיו המאושרים ביותר בילדותו

המוקדמת בילה גרהם בעיירה

קטנה בשם קוֹקְס דִין שעל גדות

התנז, וכעבור שנים חזר להתגורר

שם עם אשתו ובנו הקטן.

4 בשלהי התקופה

הוויקטוריאנית סבלה לונדון

מזיהום רב - תוצאת התייעוש

הגובר והפיח שעלה מתגורים

ביתיים שחיממו בפחם. אם חֲפֵרֶר

הוא הלונדוני הקבור בביתו האפל

ובמשרתו המשמימה, כי אז

הוא חופר את דרכו - פשוטו

כמשמעו - אל מחוץ לפיח

הביתי שלו.

5 בתשובה למכתב ששלח אל גרהם ב־1919 פרופסור לבוטניקה באוניברסיטת לונדון ובו שאל מי טיפל בביתו של חפרפר בהיעדרו, הוא השיב כך:

חפרפר, אף שהיה רווק ובעליל לא רב־אמצעים... מן הסתם יכול היה להרשות לעצמו עזרה כלשהי, נאמר פעמיים בשבוע לערך... ודאי הייתה לו אפוא עוזרת־עכברה שהגיעה לכמה שעות והכינה את ארוחת הערב בחלק מן הימים, והחיה גם הייתה מנקה את ערבוביית הסידוד שלו באופן שטחי כלשהו.

אשר לתמישתם של בני הזוג גרהם לגבי מעמדות, משרתים, וההבדלים שבין החפרפר לנבן המים, ממשיך גרהם וכותב:

נוכחותן של דמויות מסוימות עשויה להתבקש או להידרש מן הסיפור, אבל אם אין לסופר שימוש מיידי בהן, הוא פשוט מתעלם מקיומן. למשל, סוגיית השירותים – בניגוד לאמצעיו הדחוקים של חפרפר, ניכר בנבן שהוא חי חיים נוחים; למעשה, אני סבור שהוא החזיק משרת וסוכנת בית. ואילו אחוות קרפד ודאי שרצה ממש משרתים בטלים ממעט.

6 רוטב בצל הוגש תמיד עם בשר ארנבון בתנור. ארנבוני של גרהם מתוארים בעקביות כרפי־שכל. [מסורת ותיקה בשפה שבה רעיון מטופש ופזיו נקרא hare-brained, כלומר כזה שנהגה במוחה של ארנבת. ראו גם הערה 9 בפרק 8.]

בן־רגע הוטל ככלי משחק בידי חפרפר קצר־רוח ומזלזל, שטפף לו לאורך המשוכה וסָנַט בארנבונים האחרים שהציצו בחטף מחוריהם כדי לראות על מה המהומה. "רוטב בצל! רוטב בצל!"⁶ העיר בלעג, ונעלם לפני שהספיקו לחשוב על מענה משביע רצון. אז החלו כולם רוטנים זה לעומת זה. "איזה טיפש אתה! למה לא ענית לו – "נו, אז למה אתה לא אמרת – "יכולת להזכיר לו – "וכן הלאה, כרגיל; מובן שבשלב זה כבר מזמן איחרו את המועד, כמו תמיד במקרים כאלה.

הכול נראה כמעט מושלם מדי. אָנָה ואנָה שוטט לו בשדות, לאורך הגדרות החיות, דרך הסבכים, ובכל מקום מצא ציפורים בונות, עלים בוקעים, פרחים נובטים – והכול שמח, ומלבלב, וטרוד. ובמקום שמצפוננו יציק לו וילחש "סידוד!" חש משום־מה רק איזה תענוג הוא להיות בטלן יחיד בין כל אותם אזרחים עסוקים. שהרי החלק המוצלח ביותר בחופשה אולי אינו בהכרח הנופש עצמו, כי אם ההתבוננות בכל שאר הבריות עסוקות במלאכתן.

הוא חשב שאושרו שלם כאשר לפתע, בעודו תועה כה וכה, הגיע אל שפת נהר שופע. מעולם בחייו לא ראה נהר – החיה החלקלקה, הפתלתלה והדשנה הזאת, הרצה והצוהלת, הגורפת דברים בגרגור וקוראת להם דרור בצחקוק, ואז מזנקת על רַעִים חדשים למשחק שהתנערו ושוב נלכדו ונלפתו. הכול רָגַש ורָחַש בריצוד ונצנוץ ונהרה, באוושה ושיכולת, בפטפוט ובעבוע. החפרפר כושף, הופנט, הוקסם. על שפת הנהר טפף כפי שטופפים הפעוטות לצד אדם הכובש אותם כסיפורים מרגשים; ולאחר שעיף סוף־סוף, התיישב על הגדה, בעוד הנהר ממשיך לפטפט אליו תהלוכה תוססת ממבחר סיפורי העולם, הנשלחים מלב הארץ כדי שיסופרו, לבסוף, לים שאינו יודע שובעה.

עוד הוא יושב בעשב ומביט אל מעבר לנהר, צדה את עינו מאורה אפלה בגדה הנגרית, ממש מעל פני המים, ובחולמנות החל להרהר באפשרויות הטמונות במשכן נעים ונוח כזה עבור חיה מעוטת-צרכים הנוטה חיבה לנווה-נוי על שפת הנהר, מעל מפלס הגאות והרחק מאבק ומרעש. עוד הוא בוהה, ומשהו בהיר וקטן נצנץ כמדומה עמוק מלב המאורה, נעלם, ואז נצנץ שוב ככוכב קטן. אך כוכב ודאי לא ייתכן במקום בלתי סביר כל-כך; והוא היה זוהר וקטן מכדי שיהיה גחלילית. ואז, עוד הוא מביט, קרץ אליו הדבר ובכך הכריז על עצמו שהוא עיץ; ופרצוף קטן החל צומח בהדרגה סביב העיץ, כמסגרת סביב ציור.

פרצוף קטן וחום, עם שפמות.

פרצוף עגול וחמור-סבר, ובעינו אותו נצנוץ שמשך את תשומת לבו בראשונה.

אוזניים קטנות ונאות ושיער משיי סמיך.

היה זה נברן המים!⁷

אז עמדו שתי החיות והביטו זו בזו בזהירות.

"הלו, חפרפר!" אמר נברן המים.

"הלו, נברן!" אמר החפרפר.

"רוצה לקפוץ הנה?" שאל הנברן מיד.

"אה, מאוד קל לדבר," אמר החפרפר ברוגזה, כי

הנהר ואורחותיו והחיים על שפתו היו חדשים לו.

הנברן לא השיב, רק רכן והתיר חבל ומשך בו; ואז

פסע בקלילות אל תוך סירה קטנה שהחפרפר לא

הבחין בה. היא נצבעה כחול מבחוץ ולבן מבפנים,

ובגודלה התאימה בדיוק לשתי חיות;⁸ ולבו של

החפרפר יצא אליה מיד בכל מאוודו, אף שלא עמד

עדיין על כל שימושיה.

הנברן חתר בזריזות אל מעבר לנהר וקשר את

הסירה. ואז הושיט כפה קדמית לחפרפר שפסע מטה

בחשש. "תישען על זה!" אמר. "עכשיו קדימה, צעד

גרול!" והחפרפר, למרבה הפתעתו והתרגשותו, מצא

עצמו יושב בירכתי סירה אמיתית.

"איזה יום נהדר!" אמר, שעה שהנברן הדף את

7 [על אף שמו העממי המטעה באנגליה (water rat) נברן המים איננו חולדה (עכברוש) אלא מכרסם קטן שקרוב יותר ללמינג מאשר לעכבר או לחולדה. ישראל נחשבת לגבול התפוצה הדרומי של נברן המים. גיבור סיפורו של גרהם נקרא בקיצור rat ובחיבה ratty, ועל כן קל להבין מדוע נקרא בתרגומים קודמים לעברית עכברוש המים (רטוש, רנן) או עכבר המים (אופק)].

פול ברנסום (Bransom), מאיירה של המהדורה המאוירת הראשונה של הרוח בערבי הנחל, אשר יצאה לאור ב-1913, נצמד יותר מכל המאיירים הבאים לטקסט של גרהם, והסתפק בנברן מים ריאליסטי למראה המגניח מחור בגדה. המהדורות המאוירות הבאות הידרו וייפו עוד ועוד את ביתו של הנברן – ובכלל נטו יותר להלביש ולהאניש את הדמויות. ראשית ההאנשה בסיפור, כמובן; אבל המעבר מראיית הגיבורים בעיני הרוח לראייתם בצבעים על גבי הדף אינו מובן מאליו כלל: "חשבי על איור הרוח בערבי הנחל; באותה מידה יכולת לנסות לשרוק את הטאג' מהאל," אמר ב-1934 המאייר מקספילד פריש לספרנית הילדים אן קרול מור. מבחינה זו, אין פלא שבמהדורה הראשונה של הספר, מ-1908, הודפסו שלושה איורים בלבד – על הכריכה, בשער ועל השדרה.

הסירה מן הגדה ואחזו שוב במשוטים. "אתה יודע, אף פעם בחיים שלי לא הייתי בסירה."

"מה?" נזעק הנברן, בפה פעור: "אף פעם לא היית – אתה אף פעם – אני פשוט – אז מה עשית עד עכשיו?"

"זה באמת עד כדי כך נחמד?" שאל החפרפר במבוכה, אף על פי שהיה מוכן בהחלט להאמין בכך כשנשען לאחור במושבו וסקר את הכרים, את המשוטים, את בתי המשוטים ואת כל האבזורים המרתקים, וחש את הסירה מתנודדת מעט תחתיו.

"נחמד? מה עוד יש, חוץ מזה?" אמר נברן המים בכובד ראש כשרכן לתורו. "תאמין לי, ידידי הצעיר, אין שום דבר – פשוט שום דבר – ששווה אפילו חצי מסתם להתעסק עם סירות.⁹ סתם להתעסק," המשיך חולמנית: "סתם – להתעסק – עם – סירות; להתעסק –"

"תביט קדימה, נברן!" קרא החפרפר פתאום.

מאוחר מדי. הסירה פגעה בגדה בכל הכוח. החולם, המשוטאי המאושר, שכב מפורקד על קרקעית הסירה וקרסוליו באוויר.

" – עם סירות – או בתוך סירות," המשיך הנברן בשלווה, והתרומם בצחוק נעים. "בתוכן או מחוץ, זה לא משנה. שום דבר לא משנה בעצם, זה כל הקסם. אם אתה מתרחק או לא מתרחק; אם אתה מגיע ליעד שלך או שאתה מגיע למקום אחר, או לא מגיע לשום מקום בכלל, אתה תמיד עסוק, ואתה אף פעם לא עושה שום דבר במיוחד; ואם עשית אותו, תמיד יש עוד משהו לעשות, ואתה יכול לעשות אותו אם מתחשק לך, אם כי ממש עדיף שלא. תשמע! אם באמת אין לך שום תוכניות אחרות הבוקר, מה דעתך שנשוט במורד הנהר וכבר נבלה ביחד את כל היום?" החפרפר נענע את בהונותיו מרוב אושר, הרחיב את חזהו באנחת סיפוק מוחלט ונשען אחורנית בעונג אל תוך הכרים הרכים. "איזה יום עובר עלי היום!" אמר. "בוא נצא לדרך מיד!"

"אז חכה רגע!" אמר הנברן. הוא השחיל את האשלה¹⁰ אל תוך טבעת במעגן

8 שתי חיות באיזה גודל! הנברן מתנועע כאדם, אבל מה גודלו? ומי בנה את סירתו? תחילה נדמה שגיבורי הספר גדולים כמידתם הטבעית, אלא שקשריהם עם העולם האנושי, המתגלים מאוחר יותר, מקשים לדמינם כך. הבינוגרף של גרהם, פיטר גרין, מספר שכאשר נשאל גרהם "האם קרפד הוא בגודל אמיתי או בגודל של רכבת, הוא השיב ש... הקרפד בגודל של רכבת, הרכבת בגודל של קרפד, ולכן לא צריכים להיות איורים."

9 השורה "סתם להתעסק עם סירות" – simply messing about in boats – היא מן המצוטטות ביותר מהספר, ומן הספרות האנגלית בכללותה. ["סתם פשוט, כך סתם לשוט, בלי לעשות דבר..."] בשיר זה נפתח כל פרק בסדרת התסכיתים "הרוח בערבי הנחל", בעיבודו של מוטי ברכאן, ששיריה "התוכנית לאם ולילד" לילדי ישראל בשנות ה-70 ברשת א' של קול ישראל.]

10 אשלה היא חבל המשמש לקשירת סירות.

שלו, טיפס למאורתו שלמעלה, ועד מהרה שב והופיע כשהוא מתנודד תחת סלסילת פיקניקים קלועה ותפוחה.

"תדחף אותה מתחת לרגליים שלך", זרק לחפרפר כשהוריד את הסל לתוך הסירה. ואז התיר את האשלה ושוב נטל לידיו את המשוטים.

"מה יש בפנים?" שאל החפרפר אכול סקרנות. "בפנים יש עוף קר,"¹¹ תמצת הנברן; "לשוןקרה שינגןקרפקרקרמלפפוניםחמוציםסלטלחמניותכריכי רשדלוןבירתזנגביללימונדהסודה – "אוי תפסיק, תפסיק!" זעק החפרפר בסערת רגש. "אני לא עומד בזה!"

"באמת?" חקר הנברן ברצינות. "זה לא יותר ממה שאני תמיד לוקח לטיולים קצרים כאלה; ושאר החיות תמיד אומרות לי שאני יצור קמצן ושאני פורס הכול נורא דק!"

החפרפר לא שמע מילה מדבריו. הוא שקע בחיים החדשים שהחל זה עתה, התבסס מן הריצוד, מהאדווה, מהריחות ומהקולות ומאור השמש, גרר אחת מכפותיו במים וחלם חלומות ארוכים בהקיץ.

11 חוקר הספרות פיטר האנט מציין שהעיסוק באוכל הוא מה שנשאר בספרות הילדים אחרי שמסלקים ממנה מין ואלמות, והסב את תשומת הלב לכך שגרהם משבץ אוכל בכל נקודה חשובה בעולמו הפנטסטי. [העיסוק באוכל בולט מאוד גם בסדרת ספרי נרניה של ק"ס לואיס. אבל השאלה המעניינת יותר בהקשר זה אצל גרהם היא התענגותו על מה שנראה, בעולמו הסיפורי, כמעט כקניבלים. לעתים "מוסתר" המזון מן החי בשמות הקוד המקובלים – כך "שינקן" או "בייקון" ולא חזיר, "בקר" ולא פרה; אבל במקומות אחרים בשר ארנבונים נראה לגיבורים אפשרות קולינרית סבירה לגמרי (כך אצל חפרפר המקניט את שומרי המשוכה, כך אצל קרפד, בהמשך, במסעו על הנהר), וקרפד לא יהסס לטרוף בפרק העשירי ניד עשוי "הוגלות, ופסיונים, ותרגולות, וארנבות, וארנבונים, וטווסות, ופניניות, ועוד דבר אחד או שניים". למותר לומר שגרהם אינו מתאמץ לספק לגיבוריו תזונה ההולמת את העדפויותיהם ה"טבעיות", ועל כן נבון המים והחפרפר מעדיפים לחמניות צרפתיים, סרדינים, מקופסה ובירה על פני שלשולים, עשב ופקעות.]

12 [גיבורי הספר מתייחסים זה אל זה שוב ושוב בצירופים בריטיים טיפוסיים כמו old fellow, old chap וכדומה. בעבר נהגו לתרגם "קשישא", שהדגיש את הפן המילולי של הביטוי המקורי על חשבון משמעותו העניינית; old chap הוא ביטוי של קרבה שאינו קשור כלל לגיל הנמען, ובחרנו לתרגמו בהתאם.]

13 למונח "ג'נטלמן קטן בקטיפה שחורה" יש השלכות פוליטיות והיסטוריות באנגליה. בשנת 1702 נתקל סוסו של המלך ויליאם השלישי בתל חפרפרות בן הארמון בהמפטון קורט, והשליך מעליו את המלך אל מותו. יריבי המלך, היעקובינים, שתו לחיי "הג'נטלמן הקטן בקטיפה השחורה". על מקורותיו של מר חפרפר בחיי משפחת גרהם בביתם בקוקס דין סיפרה אלספת גרהם ש"ערב אחד התלבש קנת לארוחה... כאשר הביט מבעד לחלון אל עבר השקיעה, מאחורי קבוצת עצים בקצה המדשאה, וראה מתחתם מהומה או הפרעה כלשהי... במהירות הבזק ירד במדרגות, יצא מן הבית, והגיע אל זירת התרחשותה של דרמה מבעיתה, קרי מאבק גורלי בין אדום חזה לחפרפרת על הבעלות בארוחה בת שבע מנות בדמותה של תולעת גדולה מאוד". קנת גרהם ניסה לגדל את החפרפרת, אבל זו ברחה ואז נתפסה ונהרגה בידי סוכנת הבית של המשפחה, ש"ניסתה לפצות על טעותה הטרגית באומרה לקנת: 'אוי, אבל, אדוני, אולי תוכל פשוט לעשות מהחפרפרת סיפור לאדון אלסטר?'"

נברן המים, ברנשון נחמד שכמותו, רק חתר בהתמדה ונמנע מלהפריע לו.

"אני נורא אוהב את הבגדים שלך, יקירי, **12** העיר מקץ מחצית השעה לערך. "יום אחד גם אני אשיג לי חליפת קטיפה שחורה, **13** ברגע שאוכל להרשות לעצמי."

"אני מבקש את סליחתך", אמר החפרפר והתאמץ להתנער משרעפיו. "אתה בטח חושב שאני גס רוח מאוד; אבל כל זה חדש לי כל-כך. אז – זה – נהר!" "הנהר", תיקן הנברן.

"ואתה באמת חי ליד הנהר? איזה יופי של חיים!" "לידו ואיתו ועליו ובתוכו", אמר הנברן. "הוא אה לי ואחות, ודודות, וחברה, ואוכל ושתייה וגם (כמובן) רחצה. הוא כל עולמי, ואני לא רוצה אחר. מה שאין בו לא שווה להשיג, ומה שהוא לא יודע לא שווה לדעת. אלוהים! איזה ימים היו לנו יחד! חורף או קיץ, אביב או סתיו, תמיד הוא מלא הנאות והתרגשויות. כשיש הצפות כפברואר, והמזווים והמרתף שלי מתמלאים עד גדותיהם במשקה שאין לי מה לעשות איתו, והמים החומים שוטפים ליד חלון חדר השינה הכי טוב שלי; או שוב כשהוא נסוג כולו וחושף רצועות בויץ בריח עוגת זיפיים, והסמך והעשב סותמים את לשונות הנהר, ואני יכול להסתובב בלי להרטיב את הרגליים

לרוחב רוב הערוץ שלו ולמצוא לי אוכל טרי לאכול
ודברים שנפלו לאנשים רשלניים מהסירות!"
"אבל זה לא משעמם קצת לפעמים?" העז החפרפר
לשאול. "רק אתה והנהר, בלי אף אחד להחליף איתו
מילה?"

"אף אחד להחליף – טוב, אני לא צריך להחמיר
איתך," אמר הנברן באיפוק. "זה חדרש לך, ואתה לא
יודע, כמובן. הגדה כליכך עמוסה בימינו, 14 שהרבה
אנשים פשוט קמים ועוברים למקומות אחרים. לא,
לא, זה כבר לא מה שזה היה פעם, ממש לא. לוטרות,
שלדגים, טבלנים, סופיות, כולם מסתובבים בחוץ כל
היום ותמיד רוצים שתעשה משהו – כאילו אין להם
עניינים משלהם להתעסק איתם!"

"מה יש שם?" שאל החפרפר, ונופף בכפתו אל
רקע מיוער שמסגר אפלולי את המרעה הרטוב מעברו
האחד של הנהר.

"זה? אה, זה רק חורש הרע, 15" אמר הנברן ביובש.
"אנחנו לא מגיעים לשם כמעט, אנחנו הנהרנים."
"הם לא – הם לא אנשים מאוד נחמדים שם?" שאל
החפרפר בחשש־מה.

המחכות לתורן מחוץ לשערים של תעלות המעבר, והמון
סירות שטות משני עברי הסכר, כך שהנהר... מנוקד בצבעים;
צהוב, כחול, כתום, לבן, אדום וורוד... וכל אלה – הכומתות
והמקטורנים של הגברים והשמלות הנאות והצבעוניות של
הנשים, הכלבים המשתוללים, הסירות השטות, המפרשים
הלבנים, הנוף הנעים והמים התוססים – יוצרים את אחד
המראות העליזים ביותר שראיתי ליד לונדון הקודרת
והמשעממת (שלושה בסירה אחת. תרגום: דני קרמן [תל
אביב: אריה ניר, תשס"ב 2002], עמ' 87).

15 [במקורו נקרא "חורש הרע" פשוט the Wild Wood –
כך, באותיות רישיות, כציון שם מקום. ומעבר לו – "עולם
ומלואו", the Wide World. "חורש הרע" הדו־משמעי ("חורש"
כשם עצם וכפועל כאחד) הוא בחירה תרגומית לאור משחקי
המצלול בין Wild Wood ו־Wide World ולאור ההקשר הרחב
יותר של החורש הצופן סכנות בסיפור.]

14 עד שנת 1908 הגיעה כבר
מסילת הברזל לכל אזורי הכפר
בבריטניה והקלה את הנסיעה
עבור תושבים רבים. גרהם נחרד
מן התיעוש המואץ שהרס את חיי
הכפר, אשר לדידו היו חלק בלתי
נפרד מן הזהות הבריטית. ובעוד
רבים נהרו אל המרכזים העירוניים
כדי למצוא עבודה, ופברים צמחו
לכל אורך עמק התמו, אנשים כמו
גרהם שחיי העיר העיקר עליהם,
ברחו אל הכפר. הסופר והביוגרף
האמרי קרפנטר (Carpenter)
עומד על התפקיד החשוב שמילאו
הנהרות בחיי הנפש הקיבוצית
של אנגליה בשלהי התקופה
הוויקטוריאנית.

עד אמצע המאה ה־19, נהרותיה
של בריטניה באופן כללי והתמו
בפרט אולפו במערכת סכרים
ותאי שיט, ודעיכת השימוש
בדוברות המסחריות הישנות
(תחילה כתוצאה מן השימוש
בתעלות וזא כתוצאה ממסילות
הברזל) הותירה אותם פתוחים,
כפי שלא היו מעולם, כבר
שעשועים לכל מי שהתחשק לו
לקחת זוג משוטים לידיו.

ג'רום ק' ג'רום מתאר את ההמונים
הצובאים על הנהר בסוף השבוע:

בימי ראשון בהירים, המראה
הזה נמשך לאורך היום כולו,
כאשר משני הצדדים של הסכר,
במעלה הנהר ובמורדו, עומדות
שורות ארוכות של סירות

גרית

16 [גירית נקרא בתרגומים קודמים "תחש" (רטוש, רנן) ו"סמור" (אופק) – ודאי לא רק משום חוסר העניין בדקדוקי עניות זואולוגיים (שאין לפסול אותו על הסף!); אלא משום הרצון לבחור לעברית גיבור ששמו זכרי. אפשר לנחש שמאותה סיבה המיר רטוש את הלוטרה – שיופיע מיד – בכלב מים.]

לוטרה

17 [המונח האנגלי לסמור – weasel – משמש גם ככינוי לאדם ערמומי ובוגדני. הרמין (stoat) הוא קרוב משפחה של הסמור, וראו הערה 4 בפרק 11.]

סמור

18 הנברן מדבר בהתנשאות אופיינית למי שמשקיף על העמק מרום מעמדו החברתי.

"רִב־כֶּן", השיב הנברן, "בוא נראה. הסנאים הם בסדר. וגם הארנבונים – לפחות חלקם, אבל ארנבונים יש כל מיני. וגירית, **16** כמובן. הוא חי ממש בלב היער; הוא לא היה מוכן לחיות בשום מקום אחר, אפילו אם היית משלם לו. גירית היקר! איתו אף אחד לא מתעסק. רק זה חסר להם", הוסיף ברוב חשיבות. "אבל מי ירצה להתעסק איתו?" שאל החפרפר.

"טוב, כמובן – יש גם – אחרים", הסביר הנברן במהוסס. "סמורים **17** – והרמינים – ושועלים – וכן הלאה. מצד אחד הם בסדר – אני מאוד מיוודד איתם – שלום-שלום כשנפגשים, וכל זה – אבל לפעמים הם משתוללים, אין טעם להכחיש, ואז – נו, אתה לא יכול לסמוך עליהם עד הסוף, זאת האמת. **18**"

החפרפר ידע היטב שגינוני החיות אוסרים בהחלט להתעכב על צרות צפויות, או אפילו לרמוז עליהן; ולכן הניח לנושא.

"ואז מעבר לחורש הרע?" שאל; "איפה שהכול כחול ומעורפל, ואפשר לראות מה שאולי הוא גבעות ואולי לא, ומשהו כמו עשן של עיירות, או שאולי זה רק גוש עננים?"

"מעבר לחורש הרע – עולם ומלואו", אמר הנברן. "יזזה לא חשוב, לא לך ולא לי. אף פעם לא הייתי שם, וגם לא אהיה לעולם, וגם אתה לא אם יש לך טיפת שכל. בבקשה, אפילו אל תזכיר את זה שוב אף פעם. עכשיו תראה! הנה סוף-סוף לשון הנהר שלנו, ופה נאכל צהריים."

הם עזבו את האפיק הראשי ונכנסו כעת למה שנראה ממבט ראשון כאגם קטן, סגור מכל עבריו. קרקע ירוקה השתפלה מכל צד, שורשי עצים שחומים

ופתלתלים בהקו תחת פני המים השקטים, ולפניהם, כתפו הכסופה ואשדו הקוצף של סכר, שלוב זרועות עם גלגל טחנה נוטף וקצר-רוח, שבעצמו נשא על כפיו טחנה אפורת-גמלונים, מילאו את האוויר במלמול צלילים משַׁךְ, עמום ושונק, אך בצוף קולות קטנים ובהירים שבקעו בעליצות מפעם לפעם. הכול היה יפה כל-כך

שהחפרפר לא יכול אלא להרים שתי ידיים ולנשוף בנשימה נעתקת: "אלליי!
אלליי! אלליי!"¹⁹

הנברן קירב את הסירה לגדה, קשר אותה, עזר לחפרפר המגושם עדיין לטפס בשלום אל החוף, וחילץ בתנופה את סלסילת הפיקניקים. החפרפר הפציר בו שיעשה עמו חסד ויניח לו לפרוק את כל הסל בעצמו; והנברן שמח מאוד להיעתר, ולהתפרקד מלוא קומתו לנוח בעשב, בעוד חברו המרוגש מנער את המפה ופורש אותה, מוציא את כל החבילות המסתוריות אחת-אחת ועורך את תוכנן כסדרו, תוך שהוא חוזר ומתנשף: "אלליי! אלליי!" עם כל תגלית חדשה. כשהכול היה מוכן אמר הנברן, "עכשיו קדימה לעבודה, ידידי!" והחפרפר ציית בשמחה גדולה, כי החל את ניקיון האביב שלו בשעה מוקדמת מאוד אותו בוקר, כמו שאנשים עושים באמת, ולא הפסיק כדי

19 [הקריאה O my! חוזרת פעמים רבות לאורך הספר. באנגלית היא דיבורית נפוצה, וקשה לתרגם אותה לעברית שתישמע טבעית ושגם תהלים את הדמויות. "אלליי" ללא ספק גבוהה וספרותית יותר, אבל דומה במצלול. במקומות כאלה עשויה האנגליות של הטקסט לבצבץ – רע הכרחי, ואולי לא רע בהכרח.]

לחטוף משהו לאכול או לשתות; והרכה מאוד עבר עליו מאז אותה שעה רחוקה, שכעת נדמתה לו כימים רבים מאחוריו.

"על מה אתה מסתכל?" שאל הנברן כעת, משקפה קצת עוקץ רעבונם, ועיני החפרפר החלו לתעות מעט אל מעבר לקצה המפה.

"אני מסתכל", אמר החפרפר, "על פס בועות שאני רואה משייט על פני המים. זה נראה לי מצחיק."

"בועות? אוהו!" אמר הנברן, וצרצר צהלה לכבית.

20 ק"ס לואיס, מחברה של סדרת **דברי ימי נרניה**, כתב כארבעים שנה אחרי פרסומו של **הרוח בערבי הנחל** על מר גירית של גרהם: "ראו את מר גירית – התערובת יוצאת הדופן הזו של מעמד גבוה, גסות הליכות, חספוס, ביישנות, וטוב לב. הילד שפגש את מר גירית פעם אחת, יחזיק בעצמותיו מאותו רגע ואילך ידיעה של אנושיות ושל תולדות החברה האנגלית שלא ישיג בכל דרך אחרת."

21 אין זו סירת מרוץ במובנה המודרני, הממונע, אלא סירה קלה המשמשת לתחרויות בין חותרים יחידים. תרגום מילולי של שמה, *wager-boat*, הוא "סירת הימורים".

22 פונטית היא סירה ארוכה בעלת תחתית שטוחה שחרטומה וירכתיה מרובעים, ושהנעתה נעשית באמצעות מוטות ארוכים הנדחפים כנגד קרקעית הנהר. השיט בפונטיות נפוץ באוקספורד ובקיימברידג', ודורש ריכוז ושווי משקל מצויין [כפי שהפליא לתאר ג'רום ק' ג'רום בפרק החמישה עשר בשלושה בסירה אחת].

ורכובית רחבה ובוהקת בצבצה מעל קצה הגדה, והלוטרה משך עצמו החוצה וניער את המים מפרוותו. "גרגרנים נבזים!" ציין, ופנה אל הציידה. "למה לא הזמנת אותי, נברני?" "זה היה אלתור של רגע," הסביר הנברן. "ודרך אגב – זה ידידי מר חפרפר." "לכבוד הוא לי, כמובן," אמר הלוטרה, ושתי החיות התיידדו לאלתר.

"איזה בלגן בכל מקום!" המשיך הלוטרה. "כאילו כל העולם על הנהר היום. שחיתי במעלה הלשון הזאת כדי למצוא רגע שקט, ואז אני נתקל בכם! – כלומר – סליחה – לא בדיוק התכוונתי לזה ככה, אתם יודעים."

רשרוש נשמע מאחוריהם, מתוך המשוכה שעלי השנה שעברה עדיין דבקו בה בצפיפות, וראש מפוספס, עם כתפיים גבוהות מאחוריו, הציץ בהם מבעדה.

"ברוך הבא, גירית!" צעק הנברן.

הגירית טפף צעד או שניים לפניו, ואז נאק, "הממ! קהל," הפנה את עורפו ונעלם מעין **20**

"ככה הוא בדיוק, הברנש הזה!" ציין הנברן המאוכזב. "פשוט שונא חברה! עכשיו כבר אין סיכוי שנראה אותו שוב היום. נו, אז תגיד לנו, מי יצא לנהר?"

"קרפד יצא, קודם כול," השיב הלוטרה. "בסירת המרוץ **21** החדשה שלו; ביגוד חדש, הכול חדש!"

שתי החיות הביטו זו בזו וצחקו.

"פעם זה היה רק שיט מפרשיות," אמר הנברן. "אחר כך נמאס לו מזה והוא עבר לפונטית. **22** כל יום, כל היום, לא רצה לעשות שום דבר, רק לדחוף עם המוט, ואיך שהוא הסתבך עם זה. בשנה

שעברה זה היה בית סירה, וכולנו היינו צריכים לבוא לגור איתו בבית הסירה שלו, ולהעמיד פנים שאנחנו נהנים מזה. את שארית חייו הוא התכוון לבלות בבית הסירה. תמיד זה אותו דבר עם כל מה שהוא מתחיל; בסוף נמאס לו, ואז הוא עובר למשהו חדש.

"כזה בחור טוב, בעצם, העיר הלוטרה לאחר מחשבה; אבל שום יציבות – בייחוד בסירות!"

ממקום מושבם ראו רצועה צרה מן האפיק הראשי, מעבר לאי שהפריד ביניהם; ובדיוק באותו רגע פרצה לשדה הראייה שלהם סירת המרוץ, כשהחותר – דמות נמוכה ומוצקה – משפריץ ומיטלטל לא מעט, אבל עובד בכל הכוח. הנברן קם על רגליו וקרא לו, אבל קרפד – היה זה הוא – הניד בראשו ופנה לשקוד על מלאכתו.

"עוד רגע הוא יעוף מהסירה אם הוא ימשיך להיטלטל ככה," אמר הנברן, והתיישב חזרה.

"ברור," צחקק הלוטרה. "סיפרתי לך פעם את הסיפור המצוין על קרפד ושומר תא השיט? ²³ זה היה ככה. קרפד..."

בריום ²⁴ תועה חתך מצד אל צד על פני הזרם, כדרכם המבוסמת של צעירי בריומאים הבוקעים לחיים. מערבולת מים ו"קלופ!" והבריום נעלם מעין. וגם הלוטרה.

החפרפר הוריד את מבטו. הקול עדיין הדהד באוזניו, אבל העשב שעליו השתרע קודם היה ריק בהחלט. שום לוטרה לא נראה עד קצה האופק. אבל שוב הופיע פס בועות על פני המים.

הנברן המהם לו מנגינה, והחפרפר נזכר שגינוני החיות אסרו להעיר הערה כלשהי על היעלמותם הפתאומית של חברים בכל רגע, מסיבה כלשהי או בלא כל סיבה.

"נו, טוב," אמר הנברן, "נראה לי שכדאי לזוז. אז מי מאיתנו צריך, לדעתך, לארוז את סלסילת הפיקניקים?" הוא לא נשמע להוט באופן מיוחד לתענוג. "אה, בבקשה תרשה לי," אמר החפרפר. והנברן הרשה לו, כמובן.

אריזת הסלסילה לא הייתה מלאכה נעימה כל-כך כמו פריקתה. כך זה תמיד. אבל החפרפר גמר אומר ליהנות מכל דבר, ולכן אף על פי שבדיוק כשסיים לארוז

את הסלסילה ולקשור אותה היטב הבחין בצלחת נועצת בו מבט מתוך העשב, ולאחר שהמלאכה נעשתה שנית, הנברן הצביע על מזלג שפשוט אי-אפשר היה לפספס, ולבסוף, תראו תראו! צנצנת החרדל, שעליה ישב בלי לשים לב – בכל זאת, איכשהו, הסתיים העניין סוף-סוף, בלי שיצא מהכלים יותר מדי.

שמש אחר הצהריים הנמיכה שעה שהנברן חתר בעדינות הביתה במצב רוח חולמני, תוך שהוא ממלמל דברי שירה לעצמו ואינו נותן דעתו במיוחד לחפרפר. אבל החפרפר היה מלא עד מאוד בארוחת הצהריים, ובסיפוק עצמי, ובגאווה, וכבר חש עצמו פבית בסירה (כך חשב), וגם התעורר בו אי-שקט קל: ואז אמר, "נברני! בבקשה, אני רוצה לחתור עכשיו!"

²³ תא השיט הוא חלק ממערכת התעלות בבריטניה (כמו במקומות אחרים). מדובר בקטע תעלה הגדור משני צדיו בשערים, ומאפשר להעלות או להוריד סירות מחלק אחד של הנהר לחלק אחר שלו, שמפלס המים שלו שונה.

²⁴ בריום הוא חרק שחי במים מתוקים ומבלה את מרבית מחזור חייו בשלב הנימפה. לתצורתו הבוגרת, המעופפת, הוא מתגלגל לצורכי התרבות בלבד, ומת בתוך שעות או ימים (ומכאן שמו, לא רק בעברית אלא גם בשפות רבות אחרות).

הנברן הניד ראש בחיוך. "עדיין לא, ידידי הצעיר," אמר; "חכה עד שתקבל כמה שיעורים. זה לא קל כמו שזה נראה."

החפרפר השתק לרגע או שניים. אבל התעוררה בו קנאה גוברת והולכת בנברן שחתר בעוצמה ובקלילות כאלה, וגאותו החלה לוחשת לו שיוכל לעשות זאת לא פחות טוב. הוא זינק וחטף את המשוטים בפתאומיות כזו שהנברן, אשר בהם במים ואמר עוד דברי שירה לעצמו, הופתע ושוב נפל אחורנית ממושבו כשרגליו באוויר, שעה שהחפרפר המנצח תפס את מקומו ואחז במשוטים בביטחון גמור.

"תפסיק, חמור גרם!" נזעק הנברן מקרקעית הסירה. "אתה לא תצליח! אתה תהפוך אותנו!"

החפרפר הניף את משוטיו לאחור בגנדור ודחף אל המים בעוצמה. הוא החמיץ את פני המים לגמרי, רגליו התעופפו מעל ראשו, והוא מצא עצמו שוכב על גבי הנברן המשוטח. מרוב בהלה ניסה ללפות את דופן הסירה, וכעבור רגע – ספלוש!

הסירה התהפכה, והוא מצא עצמו מפרכס בנהר. אלילי, כמה קרים היו המים, ואה, כמה רטובים היו! איך זימרו באוזניו כשצלל מטה, מטה, מטה! כמה זוהרת ומבורכת נראתה השמש כששב ועלה אל פני המים, כולו משתעל ופולט! כמה אפל היה ייאושו כשחש שהוא שוקע שוב!

ואז כפה איתנה אחזה בו בעורפו. זה היה הנברן, והוא צחק, בלי צל של ספק – החפרפר הרגיש שהוא צוחק, במורד זרועו ודרך כפתו וכך אל תוך צווארו של החפרפר.

הנברן תפס משוט ודחף אותו תחת זרועו של החפרפר; ואז עשה אותו דבר

מצדו השני, ותוך שחייה מאחוריו הדף את החיה חסרת הישע אל החוף, סחב אותו החוצה והניח אותו על הגדה, גוש אומללות מעוך ולח.

לאחר שעיסה אותו מעט וסחט קצת מרטיבותו, אמר הנברן, "נו, חביבי! רוץ קצת לאורך שביל הגרירה, 25 כמה שיותר מהר, עד שתתחמם ותתייבש, ואני אצלול בינתיים למצוא את סלסילת הפיקניקים."

וכך טפף לו החפרפר העגום, רטוב מבחוץ ומבויש מבפנים, עד שהיה יבש למדי, ואילו הנברן זינק חזרה למים, הציל את הסירה, הפך אותה וקשר אותה, הביא טיפין-טיפין אל החוף את רכושו הצף, ולבסוף צלל בעקבות סלסילת הפיקניקים ובמאמץ הצליח להביא אותה אל החוף.

כשהכול היה מוכן שוב ליציאה, החפרפר תפס את מקומו בירכתי הסירה, תשוש ומדוכדך; וכשיצאו לדרך אמר בקול נמוך, ורצוץ מרוב רגש, "נברני, חברי הנדיב! אני באמת כל-כך מצטער על ההתנהגות המטופשת וכפוית הטובה שלי. לבי מחסיר פעימה

ממש כשאני חושב איך יכולתי לאבד את סלסילת הפיקניקים הנהדרת שלך. אכן, הייתי חמור גמור, ואני יודע את זה. האם תעלים עין הפעם ותסלח לי, ונתחיל מחדש?"

"הכול בסדר, תבורך!" השיב הנברן בעליצות. "מה זה קצת רטיבות בשביל נברן מים? ברוב הימים אני מבלה בתוך המים יותר מאשר מחוץ להם. אל תטריד את עצמך עוד בעניין; ותשמע! אני באמת חושב שאתה צריך לבוא להתארח אצלי קצת. זה מאוד פשוט וגם, אתה יודע – בכלל לא מתקרב לבית של קרפד – אבל אותו עוד לא ראית, בעצם; בכל זאת, אני יכול לארגן לך פינה נוחה. ואני אלמד אותך לחתור ולשחות, ומהר מאוד תהיה מומחה במים כמו כל אחד מאיתנו." החפרפר התרגש כל-כך מן החביבות שבה דיבר, עד שלא מצא קול לענות לו; ונאלץ לנגב דמעה או שתיים בגב כפתו. אבל הנברן, בטובו, הסיט את מבטו,

25 שבילי גרירה נכבשו לאורך של תעלות ונהרות באנגליה ורווחו יותר בימיו של גרהם מבימינו. כיוון שהסכרים ותאי השיט חסמו את תנועת כלי השיט לאורך הנהרות עצמם, וכיוון שהמנועים היו פחות נפוצים בתחילת המאה ה-20, היו השטים רותמים סוס לסירה שעשתה דרכה במעלה הנהר, וכך גוררים אותה אל יעדם נגד הזרם. שבילי גרירה ישנים משמשים היום לעתים קרובות כשבילי הליכה ורכיבה על אופניים.

ורוחו של החפרפר התאוששה במהרה, עד כדי כך שאפילו הצליח למצוא מענה נועז לכמה סופיות²⁶ שגיחכו ביניהן על מראיתו המרופשת.

כשהגיעו הביתה הדליק הנברן אש גדולה בטרקלין, ונטע את החפרפר בכורסה מולה, לאחר שהביא לו מלמעלה חלוק בית ואנפילאות, וסיפר לו סיפורי נהר²⁷ עד שעת ארוחת הערב. ואילו סיפורים מלהיבים היו אלה לחיה שוכנת קרקע כמו החפרפר. סיפורי סכרים, ושיטפונות פתע, וזאבי מים מזנקים, וספינות קיטור שהשליכו בקבוקים קשיחים – בקבוקים הושלכו, למצער, מתוך ספינות קיטור, ועל כן מן הסתם הושלכו בידן; וסיפורים על אנפות, וכיצד הקפידו שלא לשוחח עם כל אחד; ועל הרפתקאות במורד תעלות ניקוז, ומסעות דיג ליליים עם לוטרה, או טיולים הרחק בשדות עם גירית.²⁸ ארוחת הערב הייתה סעודה עליזה ביותר; אבל זמן קצר מאוד לאחריה, חפרפר ישנוני להפליא נזקק למארוחו המתחשב שילווח אותו למעלה, אל חדר השינה הטוב ביותר, שם הניח במהרה את ראשו על הכר ברוב שלווה וסיפוק, בידיעה שחברו החדש, הנהר, לוחך את אדן חלונו.

אותו יום היה רק ראשון מבין רבים כמותו עבור החפרפר המשוחרר, שכל אחד מהם היה ארוך

²⁶ הסופית היא עוף נהרות שחור בעל מקור אדום ואצבעות ארוכות המאפשרות ריצה בבוץ הנהר.

²⁷ הנברן מספר לחפרפר סיפורים כפי שהנהר סיפר לו סיפורים מוקדם יותר בפרק. הרוח בערבי הנחל נולד כולו מסיפורים שסיפר קנת גרהם לבנו אלסטר לפני השינה (וראו במבוא).

ומעניין יותר, ככל שהקיץ המבשיל נע והתקדם. הוא למד לשחות ולחתור, ובא בשמחת המים הזורמים; וכשהצמיד את אוזנו לגבעולי הקנים²⁹ תפס, פה ושם, משהו ממה שליחששה הרוח בקביעות ביניהם.

28 טיולים ארוכים ברחבי הכפר היו חביבים מאוד על קנת גרהם. חברו גרהם רוברטסון, שאייר את שלושת איורי המהדורה הראשונה, סיפר עליו ש"כאשר צעד על מדרכות [לונדון] היית חש כלפיו כמו אל כלב סן ברנרד או ניופאונדלנד ענק, כמיהה לקחתו למרחבים הפתוחים ושם לשחרר אותו מרצועתו ולאפשר לו לתעות כרצונו... הוא היה גדול מדי בשביל לונדון, ולא נראה זה יפה או הוגן להשאירו שם". מר גירית משקף במידה רבה את אישיותו של קנת גרהם ואת חייו האידיאליים כבעליה של אחוזה כפרית עתיקה.

29 תחילה נקרא הספר **הרוח בקנים**, אבל השם הוחלף כי היה קרוב מדי לשם אסופת השירים של ו"ב ייטס משנת 1899, *The Wind Among the Reeds*.